

KÖY GENÇLERİNİN EVLENME İSTEKLERİNE İLİŞKİN DAVRANIŞ KALIPLARI

Doç. Dr. Mahmut TEZCAN*

Ülkemiz kırsal kesimindeki gençlerin evlenme istekleri değişik biçimlerde geleneksel olarak ifade edilir. Bu istekler erkek ve kızlara göre farklılık gösterirler. Bu konudaki gelenekler ülkemizin bazı yörelerinde aynen, bazılarında ise farklı olarak uygulanır. Bu konudaki açıklamalarımız, gözlemlerimiz ve literatüre dayandırılmıştır.

Toplumumuzda saygı değeri gereğince bir gencin evlenmek isteğini büyüklerine açıktan açığa söylemesi, benimsenmeyen bir davranıştır. Bu sebeple gençler dolaylı, imalı yollara başvururlar.

Evlenme çağına gelmiş ama bir türlü evlenemeyen ya da evlendirilmeyen gençler, evlenmek isteklerini ana babalarına dolaylı yollardan duyurmak isterler. Bu yazımızda sözünü edeceğimiz gelenekler daha çok eskiye aittir.

Erkek gençler

Evlenmek isteklerini kalıplaşmış bazı davranışlarla belli ederler.

● Yurdun birçok yörelerinde (özellikle Yozgat) yaygın bir uygulamaya göre genç, yemek yerken tabaktaki pilava kaşık saplar.

● Delikanlı, sofraya fazla bir kaşık kor. Bu fazla kaşık, eve yeni bir kişinin gelmesi isteğini anlatmak ister.

● Anne ve babaya karşılık verir, sert, çalınmış davranışlarda bulunup asileşirler.

● İşleri savsaklayıp bir süre küsüp büyüklerle konuşmazlar.

● Kalabalık önünde hayvanları dövüp eziyet ederek (Ankara-Kızılcahamam kazası) (Balaman, Ali Rıza: Gelenekler, İzmir 1983, s. 135).

* Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü, Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

● Genç, ayakkabılarının ökçelerine basar ki bu da onun evlenmek istediğine işarettir.

● Saçlarını ıslatarak tarar, sık sık aynanın karşısına geçerek ya da cebindeki aynayı çıkararak saç tarar.

● İç Anadolu ya da Doğu Anadolu (Elbistan gibi) yörelerinde gençler, babalarının ayakkabılarından birini alarak evin eşğine çıkarlar ya da ters çevirirler.

● Genç, Karadeniz yöresinde minareye çıkıp zamansız ezan okur, ya da birkaç gün üst üste sabah ezanı okumak için minareye çıkar. Bunu görenler ya da duyanlar onun evlenmek isteğini anlarlar. (Balaman, s. 135).

● Ağrı yöresindeki gençler bardak çanak kırarlar.

● Çorum yöresindeki gençler babalarının ibriğine biber atarlarmış. Böylece baba abdest alırken ağzına acı su gelir.

● Yozgat civarında genç, yalnız başına dama çıkıp oturur. Hayal kurar. Bu husus onun evlenmek isteğine işarettir.

● Nevşehir yöresinde genç, yorganı keserek evlenme isteğini belirtirmiş.

Ödemiş yöresinde ayakkabı ters çevrilir ya da dama atılır.

● Yine Ödemiş yöresinde genç, kavak ağacına çıkarak hayvan seslerini taklid eder.

● Çarşamba yöresinde, komşu kızın evinin çatısındaki bacada gömülü testi boynu sapan taşıyla kırılır.

Kız gençler

Kızlar da değişik biçimlerde evlenmek istediklerini büyüklere ulaştırırlar. Aşağıdaki örnekler en yaygın olanlardır.

● Kızlarda aile büyüklüğünün sözlerine ters karşılık vermek, kızmak, sert davranışlar, huysuzluklar, yerli yersiz her şeye söylenmeler evlenmek isteğinin belirtisidir.

● Annenin söylediklerini değil, kendi bildiğini yapması durumunda kızın evlenmek istediğine hükmedilir.

● Unutkanlıkların artışı da başka bir belirtidir. Örneğin yemeği ocakta unutma, işleri ve söylenenleri unutma gibi davranışlar.

● Kızın yemeden içmeden kesilmesi, baygın bakması, âşık olduğunun bir göstergesi sayılır. Çevresindekiler, “Sevdasından iğne ipliğe dönmüş” diyerek kızı ya da ailesinin bu konudaki dikkatini çekerler.

● Kızlar, yaptıkları işlerde kırıp dökmek, bulaşık yıkarken tabakları atmak, düşürmek, kırmakla, kapıları çarpmağa yine evlenmek isteklerini belirtirler.

● Bazı yörelerde yemekleri daima tuzlu yaparlar.

● Belirli türküleri söylemek, radyoda piyesleri dinlemek, roman ve bazı dergileri sık sık okuyarak bu gibi konulara fazla ilgi duymak da diğer belirtiler arasındadır.

● Kızın tüm davranışlarına dikkat edilir. Örneğin ev içinde bir ev kadını için gerekli becerileri elde edip etmediği, çeyiz hazırlama işlemlerine şevkle ve önem vererek bilinçli biçimde katılması gözlenir ve ona göre aile büyükleri o kızın evlenme çağına geldiğine karar verirler.

● Kızın sık sık çeşmeye su getirmeye gitmesi de yavuklusu olduğuna işarettir.

● Sürme çekmek, alımlı giyinmek gibi süslenmeye önem vermek.

● Baş bağlayış biçimini değiştirmesi de evlenmek isteğini gösterir.

● Buraya kadar, gençlerin kendi davranışlarıyla evlenmek istediklerini belirleyen örneklere değindik. Ayrıca ana baba da kızlarının evlenme çağına gelip gelmediklerini denerler. Örneğin ana baba, kızlarının evlenme çağına gelip gelmediğini onun biyolojik gelişimine bakarak tayin ederler. Yani, evlenme ölçütü olarak kızın biyolojik olarak gelişmesi esas alınır. Oysa kızın psikolojik olarak evlenmeye hazır olup olmadığına pek bakılmaz. Örneğin Orta Anadolu'nun bazı köylerinde köylü şöyle der: Kıza kasketle şöyle bir vururuz. Eğer yere yıkılmıyorsa, evlenebilir.” ya da “kızı sandalyeye oturturuz, eğer ayakları yere değiyorsa, evlenebilir.” (Ozankaya, Özer: Toplumbilime Giriş, Ankara 1982, s. 116)

Bir başka örnek de Karadeniz yöresinde (Çarşamba ve köyleri) evlerinin bacalarına konan şişelerdir. Bir evde evlenecek kaç kız varsa o sayıda şişe, bacalara konur. Böylece dışardan bakan kimse, o evde kaç tane evlenecek kız olduğunu görür.

Evlenme gerçekleşince damat, aşağıdan ateş ederek evlenen kıza ait olan şışeyi kırar. Bu yüzden bacalarda kırık şışeler de görülebilir. Güney Anadolu yöresinde ise damlara testi konur. Evlenecek kız sayısı kadar testi damlara dizilir. Kızlar da gelin olduklarında testiler sırayla kırılır. Ya da evlenmeden önce erkek, kızın evinin bacasındaki testi boynunu sapanla kırar. Sonra kız evi, oğlan evinin kızlarını istemelerini bekler.

Yukarda belirttiğimiz bütün dolaylı yollar, aslında, kırsal kesimde erken evlenme geleneğinden kaynaklanmaktadır. Hem erkek hem de kızın biran önce evlenmesi, işlevsel bir husustur. Tarımsal ekonomik yapıda gerekli olan işgüsünün sağlanması, nüfusun artması, erken evlenme ile gerçekleşir. Bu ekonomik amacın yanında köyün değerler sistemi ve kültürel yapısı da erken evlenmeyi teşvik eder. Kız çocuğu biran evvel yerini bulmalıdır. Namustur, ne olur ne olmaz, bekletilmemelidir. Dedikodulardan kaçınmak, kızın adının söylentilere karışmaması çabası yaşlıların mürvet görmek istekleri gibi hususlar da dikkate alınır.

Anadolumuzda bu tür gelenekler de giderek değişmektedir. Bazıları da tamamen kaybolmuştur. Yukarda belirttiğimiz gelenekler yöresel olarak farklılık göstermekle birlikte, yine de uzun yıllar yaygın olarak tüm Anadolu'da uygulanmıştır. Bugün bazı yörelerimizde artık hem erkek hem de kız, isteklerini sadece annelerine doğrudan söyleyebilmektedirler. Bu konuda anneler, gençlere babadan daha yakın görünmektedirler.

Ayrıca bugün özellikle erkek gençlerin arkadaşları bu konuda yardımcı olmaktadırlar. Gençin ana babası, onun arkadaşının ağzını ararlar. Oğullarının evlenmek isteyip istemediğini arkadaşından öğrenirler.

Bu tür geleneksel uygulamalar, kültürümüzün özgün, kuşaklar arasında köklü, çok boyutlu ve anlamlı iletişim türleridirler.